

LES RESPOSTES DE VÍCTOR BALAGUER

Montserrat Comas Güell
Directora de la Biblioteca Víctor Balaguer

| 11

“Las cartas que contesta mi secretario van al pelo. Las de mis amigos mas íntimos me las guardo yo para contestar, y éstas son las que se contestan mal por falta de tiempo.”

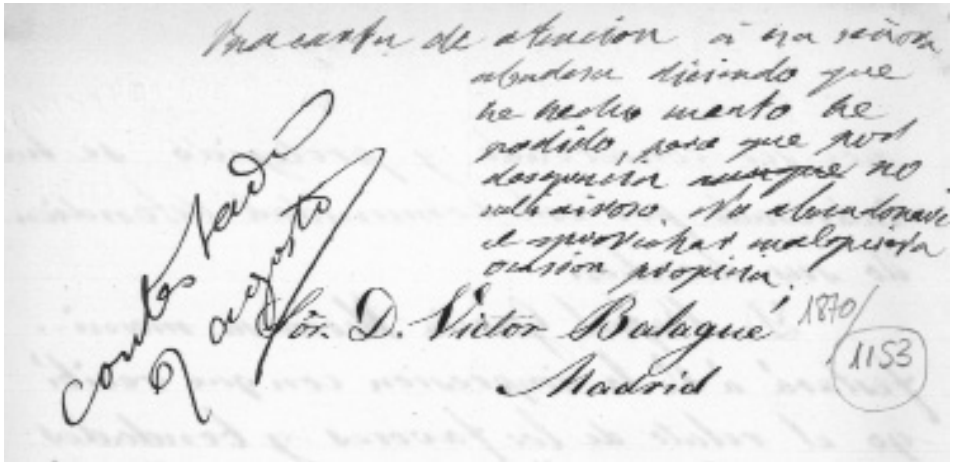
(a Joaquín Helguero, 2 d'octubre de 1870)

L'article que segueix pretén canviar una mica el sentit del lament de la falta de cartes originals de Víctor Balaguer. Ho farà a partir de les respostes hològrafes balaguerianes que hi ha a una bona part de les cartes rebudes pel fundador de la Biblioteca Museu. Un interessant conjunt de amb de mil quatre-centes notes a partir de les quals podem conèixer aspectes més amagats de la vida política i literària de *don Víctor*.

The following article aims to change the feeling of regret surrounding the lack of original letters from Víctor Balaguer. This aim will be achieved by the analysis of the holograph replies to the letters received by the founder of Biblioteca Museu. An interesting archive of more than one thousand four hundred notes which reveal some of the hidden aspects of the political and literary life of Don Víctor.

Un dels interrogants més repetits quan en-
carem la biografia de Víctor Balaguer (una
persona que ho conservava tot) és per què
no disposem dels copiadors de les seves car-
tes. Com és que costa tant localitzar la cor-
respondència que ell va adreçar als milers de
persones que li van escriure durant més de
cinquanta anys? Hi ha més d'una resposta:
la catastrofista, que la suposa destruïda o ex-
traviada, i la realista, que posa en relació el
percentatge de les conservades amb les loca-

litzades de Víctor Balaguer, ja que, com ja
s'ha dit i escrit en altres ocasions, el nombre
total de cartes rebudes i conservades gira en-
torn les 60.000. Un fet extraordinari que no
té correlació semblant. És a causa de la des-
proporció de les cartes rebudes per don Víc-
tor en comparació fins i tot amb alguns dels
epistolaris coneguts com a extensos, que les
que se'n conserven ens semblen inexistent.
Malgrat això i tenint en compte aquest fet, la
falta total de copiadors i esborranys encripta

l Resposta freqüent quan no pot satisfer una demanda, tot procurant no decebre al corresposnal. (1870)

notablement aquells aspectes més personals de la biografia de Balaguer.

És per aquest motiu que unes simples notes al capdamunt de les cartes indicant al secretari la resposta poden esdevenir una font primària a considerar. La gran majoria d'aquestes notes són fetes pel secretari de torn i només algunes les va escriure directament Víctor Balaguer. Són aquestes les que avui mirarem de presentar amb una mica d'ordre interpretatiu.

Abans de prosseguir, però, convé descriure mínimament l'epistolari que es conserva a la Biblioteca Museu. Dividit en dos grans grups, el primer està format per volums ordenats i fets enquadernar el 1884 per Balaguer arran de la inauguració de la fundació vilanovina i que consta de 10.441 cartes, de les quals només hi ha respostes autògrafes de Víctor Balaguer en 72 (0,69%) i en cap d'aquestes és possible obtenir una mínima idea del seu posicionament polític ni tampoc literari. Pertanyen als anys 1883, 1886, 1888, 1889, 1892, 1895, 1896, 1897, 1898. La pregunta inevitable és amb quin criteri va triar aquestes cartes i no unes altres? Podríem aventurar-nos a dir —si no fos que sembla

un criteri massa lleuger— que en fou un estrictament estètic, ja que la majoria estan netes de qualsevol mena d'anotació sigui de la mà pròpia o dels secretaris. No podria ser, doncs, que Víctor Balaguer volgués amagar la seva real acció política i literària? En el moment de la inauguració de la fundació balagueriana el seu prestigi encara era alt però ja s'intuïen algunes esquerdes ideològiques amb determinats sectors catalans. Aquelles cartes, que ell havia triat i enquadernat, quedaven a la lliure disposició dels possibles usuaris i no hauria estat prudent per part seva no preservar-ne el prestigi. És més, les poques que contenen respostes seves són agraïments a donacions a la Biblioteca Museu, relacions literàries força superficials i gairebé totes circumstancials... Un repàs una mica detingut, en canvi, posa en evidència que, a les respostes posteriors a 1890, manté un to que pretén projectar la mateixa imatge de popularitat que havia tingut anys anteriors.

El segon grup està format per un gruix molt important de cartes conservades sense cap tractament fins al 1984, quan va iniciar-se la catalogació sistemàtica. Aproximadament, el nombre total es pot xifrar amb més de

50.000 cartes. Però, per ara, el nombre total de cartes catalogades (de 1842 a 1880) d'aquest segon grup (sense comptar les rebutjades per la intranscendència de contingut) és de 24.124, de les quals 1.411 tenen una resposta hològrafa, fet que suposa un 5,85% del total.

Tot i que fent una mica de trampa, si sumem les xifres dels dos grups resulten consultables un total de 34.565 cartes amb 1.483 respostes hològrafes (4,30%). I si parlem de trampa és perquè l'abast cronològic d'un i altre grup és diferent. El primer abasta, teòricament, de 1842 i 1901 i el segon, a causa de trobar-se en procés de catalogació, només comprèn una forquilla entre 1842 i 1880.

El que presentem a continuació és un intent de classificació i interpretació de les respostes que Balaguer mateix, del seu puny i lletra, va deixar estampades a algunes de les cartes rebudes. Evidentment, aquestes, no són les úniques respostes ja que la gran majoria són escrites per la mà dels secretaris sota el dictat de *don Víctor*.

Les respostes balaguerianes les dividirem en tres grups; els dos primers es dediquen a la política i a la literatura; el tercer, és de caràcter més genèric. Cadascun els subdividirem en agrupacions temàtiques que ens ajudin a conèixer una mica més el tarannà de Víctor Balaguer. En el camp de la política intentarem apropar-nos a la biografia; a la política de partit; a l'estratègia o la tàctica política i al paper del governant. En l'apartat de la literatura hi trobarem també aspectes biogràfics i relacions personals i acadèmiques. El darrer grup agruparà les respostes circumstancials, les del tuteig i finalment aquell grup en què consta simplement que la carta ha estat «*Contestada*».

Abans d'avançar convé advertir que fins al 1868 no sabem realment quantes cartes va contestar ell directament ja que, aleshores, no disposava de secretaris. Evidentment moltes de les interpretacions que es faran a continuació són especulatives i subjectes a revisió i debat, si s'escau.

POLÍTICA

Les cartes amb respostes que aporten informació biogràfica de caràcter polític s'inicien amb plenitud a partir de 1869. Anteriorment només en trobem vuit de l'any 1855 quan actuava com a secretari del Cercle Liberal d'Amics del País, que no tenen especial interès perquè són respostes estrictament administratives. Hem de saltar fins al 1864 (amb una sola carta) i 1867 (amb dues). La pràctica absència d'esborranys de respostes al capdamunt de les cartes durant el 1868 l'hauríem de suposar causada per la gran activitat política i literària que Balaguer va realitzar aquell any, i que va culminar amb la participació en la Revolució de 1868, durant la qual devia escriure directament al corresponent; ben al contrari del 1870, en què predominen.

BIOGRAFIA

L'any 1869 és quan, ja de ple en política, es dedica a construir la seva imatge pública fonamentada en valors com l'honradesa i la fidelitat, les quals, administrades a discreció, li permetran situar-se en un punt referencial per a molts dels seus coreligionaris en el camp ample de la política (partit, govern, etc.). Una bona mostra de la seva manera de fer és la resposta a la demanda d'un redactor de *La Crònica de Catalunya*, del 3 d'abril de 1871, quan Balaguer envia la nota que vol que surti

publicada però fent veure que ha estat redactada per la revista [7100817]¹ Aquesta carta exemplifica l'activa construcció de la imatge de la seva personalitat: fidelitat al partit, a Vilanova i la Geltrú, a Catalunya i a Espanya. D'aquest fals comunicat, crida l'atenció la repetició de la paraula *honra* i derivats.

No serà l'única ocasió que recorrerà a aquest subterfugi, perquè el gener de 1873, arran d'una notícia tergiversada per *La Imprenta* de la seva signatura d'un manifest entorn el conflicte de Cuba, demana que facin veure que el *Diario de Villanueva* publica una carta que Víctor Balaguer ha escrit a un amic [7300067]. De fet, Balaguer s'havia negat a signar-lo, però no volia quedar-ne totalment al marge, motiu pel qual opta per aquesta estratègia «*De este modo se consigue lo mismo sin dar proporciones de manifesto, en cuyo caso tendría que estenderme más y hablar de muchas cosas que acaso no sea prudente.*» [7300070] Som davant la síntesi perfecta del control de la imatge i de l'ús de l'ambigüïtat que, d'altra banda, ja venia de lluny. És més evident encara quan el tema a tractar és políticament delicat, com la donada el febrer de 1871 arran de la guerra francoprussiana: «*Una carta muy expresiva deplorando lo de Francia, acriminando la conducta de Prusia en las actuales circunstancias con motivo de París, etc. etc.*» [7100441] Hi tornarà de nou el febrer de 1878 durant el debat entorn la llei de reforma interior de les grans ciutats, quan anota per al secretari una resposta que modela la seva biografia com un home lligat de mans. De fet, però, és una estratègia perquè la persona a qui ha de donar instruccions (Rius i Taulet) no se senti menystinguda: «*una carta a Rius (...) diciéndole que me han pedido se apoye y pidiéndole su opinión y dictámen.*» [7800131]

¹ Al costat de cada citació hi constarà el número identificador de la carta a l'Epistolari.

Evidentment, el dictamen coincidirà amb la voluntat de Víctor Balaguer. Sempre segueix la mateixa estratègia que fa veure que deixa les mans lliures per decidir.

En un altre moment, el desembre de 1880, davant la proposta de presidir el Banc de la Riqueza Pública, excusa el compromís en les obligacions literàries i les «*aficiones*» polítiques. Assegura que els ajudarà des d'un altre lloc. [8000921] Una altra manera de preservar la seva imatge pública? O era estratègia política per ser més eficient en el control polític?

En altres ocasions, amb motiu d'una recomanació (març de 1870), per exemple, apareix el Balaguer que, fidel al partit, no s'ocupa mai de coses que pertanyen a diputats d'altres districtes perquè «*lo exigen la imparcialidad y la justicia.*» [7001134] Mesos més tard, el febrer de 1871, i amb la mort de Prim encara molt recent, adopta l'actitud d'aquell que se sap i que es vol fer reconèixer com imprescindible. Per això, arran de certs conflictes amb candidats a les eleccions, assegura que «*estoy dispuesto a ceder mi distrito natural de Tarrasa, pero ¿tendría allí otro la misma fuerza que yo?, pero si yo no me presento se dividirán, no le quede duda.*» [7100499] Es forja un governant sota l'ombra de Prim. O, l'encara més explícita del mateix febrer adreçada a un grup de partidaris que li proposen que es presenti de candidat pel districte de Barcelona:

“que sé que les debo muy buenas ausencias, que se lo agradezco, que sería para mí un gran honor ser diputado de un distrito de Barcelona, que he trabajado mucho y en asuntos de gran importancia y trascendencia para Barcelona como son el ferro-carril de Francia, la línea de vapores,

las rebajas de contribuciones para los gremios, el puerto, los terrenos de la ciudadela, etc. etc y que esto pagaría todos mis trabajos. Que, sin embargo, como el comité no me proponga yo no puedo presentarme porque jamás en mi vida seré bandera de discordia. Si el comité me propone será señalada honra para mí. (Ratllat): En este caso, por razones de alta conveniencia política, que deja.»

[7100450]

És una carta molt interessant per l'ús intel·ligent de la seva biografia: malgrat els mèrits objectius per ser candidat per Barcelona, situa la fidelitat al partit pel damunt de tot. Aplicant-se-la a sí mateix, li permet exigir-la als altres. Això explica clarament els paràmetres de distribució de responsabilitats als seus subordinats que administra en funció d'aquesta exigència de fidelitat. Es presenta públicament com a marc referencial de comportament polític.

La fidelitat al partit va aparellada amb l'honradesa i integritat política i frases com la de l'abril de 1870: «*He prometido que no sería empleado siendo diputado.*» [7001138] Serà relativament freqüent i important perquè la diu després d'ofertes al sotssecretari d'Ultramar; al director d'estadística o l'ambaixada de Mèxic. Al setembre de 1870 reconeix que «*Es verdad que me han ofrecido la embajada de Méjico; es verdad que es una gran posición y un gran sueldo, pero creo que todavía me llama aquí mi deber.*» [7000870] És a dir, delimita el seu terreny per advertir que no renunciarà a la seva qualitat de diputat davant ofertes de càrrecs més o menys qualificats que no tenen altra pretensió que allunyar-lo de la palestra política, en què resulta incòmode per a un sector. El 1881 es tornarà a trobar amb una

situació similar que haurà d'afrontar amb més bel·ligerància. Ara bé, la percepció que desprèn aquesta afirmació per al receptor de la carta és el d'una persona honorada que no vol treure profit de la política. Arguments reiterats de nou a l'abril de 1872, quan renuncia a ser membre del Consell d'Estat per garantir la seva llibertat per defensar el districte. [7201813]

Amb el mateix argument, però ara en sentit invers, justificarà l'acceptació de la cartera de ministre d'Ultramar a l'octubre de 1871. El moment és complicat i «Un ciudadano puede rechazar los puestos de honor y de gloria: los de peligro y sacrificio debe admitirlos». Assegura que no canviarà el seu ideari polític: «*Progresista de toda mi vida, nacido bajo los peligros de la bandera del progreso, bajo la misma he de morir.*» [7103102] Síntesi perfecta del seu paper: fidelitat, oportunitat en el moment de la participació, i servei al país sense traïr idees primigènies, gestades entre els anys 1850 -1868. Aquest és, probablement, un dels vessants vitals de Víctor Balaguer que mereix una anàlisi en profunditat: resseguir l'evolució dels seus principis ideològics que el menen a posicions possibilistes. En aquesta mateixa direcció, vuit anys més tard (febrer 1879) argumenta la necessitat d'una recomanació seva perquè «no protejo ni protegeré nunca a nadie que pida cosas contrarias a la razón, la justicia y el derecho». Assegura que és una qüestió d'amistat perquè «*éstos cumplan también conmigo, no haciendo más que justicia y con esto me basta, y esto les agradezco.*» [7900088]

En aquesta fase de construcció de la imatge, l'any 1869 hi juga un paper especial perquè, entre moltes altres coses, obre la caixa dels trons de les recomanacions que li permetran

situar els seus fidels en els òrgans de poder. Però també perquè ens permet comprovar l'adaptació del seu discurs i estat d'ànim en funció de l'evolució política amb un exemple principal com és el procés de l'elecció de Cap d'Estat. A l'abril, i en relació a aquesta qüestió, responia «*En dónde encontramos monarca? Ya lo encontraremos. No faltará. Crea V. que la cosa va bien, aunque se presenten dificultades.*» [6900713] En canvi, al desembre «*Fracasada la candidatura del duque de Génova, en crisis el gabinete, no sé qué vamos a hacer. Ya le escribiré a V.*» [6903573]

Però és amb l'inici dels debats parlamentaris quan les cartes i algunes de les seves respostes ens ajuden a assistir al creixement polític de don Víctor. Especialment interessant és el mes d'abril de 1869, perquè Balaguer té un paper principal en la construcció del nou règim i intervé en decisions sensibles com ara la llibertat de cultes i la Constitució. Una resposta a la primera qüestió ens descobreix que, des de l'exterior a les Corts, solia ser habitual fer arribar missatges i opinions amb ànim d'influir en els diputats. Balaguer respon així a un d'aquests requeriments: «*Ignoraba que fuese de V. el folleto Unidad católica y libertad de cultos. Lo leí con mucho gusto y la prueba está en que me lo traje a Madrid y me servirá para defender mi enmienda sobre la cuestión religiosa*» [6900674]. Però n'hi arribaran d'altres, com una nota del maig entorn «*el proyecto de ley de un monte-pío [que] me parece bien en principio y consultaré con varios amigos*» [6900810] o la molt explícita a l'editor Bastinos arran de la discussió de la llei d'Instrucció Pública: «*Venga pronto comentado el proyecto de la ley de Instrucción. Formo parte de la comisión y necesito instrucciones de persona entendida como V.*» [6900918]

o la del desembre en relació al projecte de telegrafia: «*haremos cuanto menester sea.*» [6903404]

En aquests anys hi haurà un parell de temes amb els quals intentarà mantenir la seva independència: la Constitució i el proteccionisme català. També aquí les aportacions externes són ben rebudes per un Balaguer que ha triat un paper fins a cert grau intransigent: «*Envieme V. se lo suplico el número de la Revista democrática en que se habla de la constitución sueca y a que alude el número que he recibido hoy al tratar de mis enmiendas.*» [6900687] En el criteri bàsic de les esmenes a la Constitució que Balaguer presentarà hi rau l'ordenació política de la Corona d'Aragó i és per això que reiterarà insistentment que la monarquia constitucional ha de quedar sotmesa a la sobirania nacional. El maig de 1870 ho expressa amb claredat:

“*Mias son las leyes de Ayuntamiento y Diputación. Allí está sintetizado lo que deseo y pienso, lo que siempre he proclamado, es decir la descentralización administrativa. Tengo el orgullo de haber llevado a cabo mi idea. Es la primera vez que la fórmula de la descentralización administrativa se presenta a unas Cortes y tengo la gloria de haber sido yo quien lo haya hecho.*” [7000474]

Sigui per un motiu o per un altre, davant el debat constitucional Balaguer i malgrat les pressions reitera que «*No retiro las enmiendas. Podrán no ser aceptadas, pero yo las creo necesarias.*» [6900695] És en aquest context on amb la reivindicació simultània i complementària d'una banda d'un model d'estat que segueixi la tradició catalanoaragonesa i

de l'altre el proteccionisme, s'autoerigirà en cap de l'oposició. Un corresponsal l'encoratja a seguir el camí d'esmenes a la Constitució i Balaguer respon amb la relació de noms de ministres i altres membres influents que obstaculitzen les seves propostes: «*No tengo más recurso que declararme jefe de la oposición de la mayoría. Me secundarán mis amigos? ¿Me secundará el país? Está V. seguro que será bien recibida mi oposición?»*. Reconeix que li han proposat ser ministre a canvi de retirar les esmenes però «*No he querido. V. sabe que no tengo ambición y que no quiero ser ministro*». La seva actitud resulta molesta en extrem, per la qual cosa pretenen enviar-lo a Itàlia en missió extraordinària. «*El objeto era sacarme de aquí por el momento, a fin de que no me discutiesen las enmiendas.*» [6900741] L'interès de cartes com aquesta rau en el fet que s'escrivien perquè fossin llegides als col·legionaris. No hem d'oblidar que la correspondència era un mitjà de comunicació de notícies públiques i privades molt i molt usat i que acabava tenint tanta o més incidència que els periòdics o els discursos.

La retirada de les esmenes és el principal escull a salvar: «*Me piden que retire las enmiendas. Me lo piden en nombre de la libertad y del patriotismo. Supongo que estas enmiendas rompen la coalición. Yo no puedo retirarlas.*» [6900699] El Balaguer resoltiu, gràcies al seu comportament, desprèn una imatge de sí mateix com un home lluitador i defensor net dels interessos catalans.

Però si hi ha un punt d'inflexió en la biografia política de don Víctor és la mort de Joan Prim, perquè l'obligarà a prendre les regnes del partit abans que no preveia. Val a dir que, des de ben jove, sabia les cartes de jugava i freqüentment liderava tota mena

d'accions transformadores, fossin polítiques o literàries. L'impacte de la mort de Prim es fa evident: «*Yo tengo el alma desgarrada*». Unes respostes que immediatament evolucionen per fer-se seu l'objectiu de Prim com un llegat que cal mantenir.

No serà menys intens el que va generar l'elecció del cap d'estat, la culminació del qual sembla agafar-lo per sorpresa: «*Lo del duque de Aosta se ha llevado tan en secreto entre Prim, Sagasta y Montemar, que nada hemos sabido los demás hasta que ha sido un hecho*» [7000987]. Una resposta que potser haurem de posar en quarantena perquè va adreçada a un antic col·laborador a qui està a punt de deixar a la seva sort.

El primer dia de l'any 1871, amb Prim acabat d'assassinar, un industrial influent li suggereix que es presenti a les eleccions pel districte de Vilanova perquè té garantit el suport de Ramon Estruch, l'autèntic cacic. Hi ha, però, una condició: agilitzar la construcció de la carretera de les costes del Garraf. Víctor Balaguer, a la recomanació, respon simplement: «*Hágase lo que pide.*» [7100001] La resposta resolutiva conviu entre l'emoció i les instruccions polítiques per reconduir la situació: «*la muerte de Prim y la de Madoz me han destrozado el alma. Hace bien de ir organizando. Hoy es indispensable agruparnos todos junto a la nueva dinastía.*» [7100011] Després dels primers moments plens de desconcert, Balaguer emprèn la tasca de control de la situació i de difusió de la consigna que la monarquia és liberal i que mantenir-la és el llegat de Prim. «*He podido conocerle [al rei Amadeu] a fondo, pues le he tratado familiarmente, y crea V. que vale mucho. Es el legado que nos ha hecho Prim.*» [71001176]

Amb l'arribada de la Restauració recuperarà el mestratge del general Prim, i el febrer de 1876 reconeixerà que a l'inici de la seva carrera política va sentir la necessitat de mantenir-se independent, però que Prim el va convèncer «y a los tres meses dejé de ser independiente para votar a ciegas lo que me proponía el partido del cual era él el jefe ilustre», un argument que utilitzarà per justificar que, al Congrés, no hi ha més possibilitat que votar sí o no. «O con unos, o con otros. En reducidas cuestiones de conducta puede uno excusar su voto, pero siempre que se toque cuestión de principios hay que votar o en pro o en contra, y desde el momento que se ha votado, la prensa y la opinión pública hacen ya figurar al diputado, quieras que no, en el partido cuyos principios ha votado.» [7600251] Quan aquell mateix mes de febrer defensà la Constitució de 1869 ho farà des del posicionament que va haver d'assumir arran de l'assassinat de Prim, «Cuando al revolver de una esquina, en nombre de las ideas liberales, se asesinó a Prim, yo me coloqué en el partido más conservador entre los liberales. Hoy estoy en el más liberal entre los conservadores.» [7600226] No és aquest l'únic aspecte biogràfic que detectem en les respostes hològrafes de Víctor Balaguer, perquè hi trobarem adreces de la residència o bé el grau de dedicació que la situació requereix en una època de construcció política com eren aquells mesos posteriors a la revolució de setembre: «Me acuesto cada día a las 3 de la madrugada. Esto no es vivir. Los sucesos varían cada día...» [6900858] I, naturalment, els habituals regals a canvi de favors [7000590].

Val a dir que mai no oblidarà «la causa de la instrucción y de la enseñanza, nos interesa mucho más que la causa de la civilización y de

la libertad.» [6901634] I molt lligat a aquest punt hi apareixen les seves intervencions en la defensa del patrimoni artístic i arquitectònic, un aspecte, d'altra banda, massa oblidat dels estudis sobre la gestió pública de Víctor Balaguer. El novembre de 1869 procurava constància escrita que: «he hecho lo que he podido para salvar el castillo de Bellver y la Almudaina y lo he conseguido». [6903327] Un gest que no hauríem de desemmascar del patrimoni significatiu de la Corona d'Aragó.

Al comportament possibilista del fundador de la Biblioteca Museu, s'hi ha d'incloure l'ambigüitat com a norma. Precisament perquè vol ser coneixedor i gestor de les diferents situacions, adopta i administra magistralment respostes prou ambigües amb què pugui generar o mantenir fidelitats durant anys. Vegem-ne una mostra. La primera tot i anar adreçada al secretari, visualitza l'administració de les prebendes i com sabia sortir-se'n indemne: «Estiéndase la nota, pero en papel común de mi timbre y sin sello y mándesele». [6903442] Durant tota la seva vida la imatge plena d'honradesa li serveix d'eina per rebutjar aquells sectors amb qui no vol governar. Ve a dir que ell no n'és la causa, sinó que són raons externes les que l'obliguen a actuar de manera contrària al seu desig. El seu paper en la gestió discreta es mantindrà durant tota la seva vida, però serà especialment manifest en moments més compromesos. Un dels quals serà a l'abril de 1875, arran de les mostres catalanes en favor del proteccionisme «esta reunión en las actuales circunstancias no es ni oportuna, ni política, ni conveniente, ni práctica.» [7500252]

Enmig del gruix de cartes enquadernades l'octubre de 1883 (justament allà, a les en-

quadernades), ens sorprèn una resposta en què es presenta a si mateix com una persona que ha lluitat contra les adversitats en benefici de la causa comuna. I cal remarcar que ho escriu en una època en què el seu posicionament començava a ser clarament discutit a Catalunya. Tanmateix, la imatge que presenta és altament distorsionada:

“Grandes penas han destrozado mi corazón y en la via dolorosa de mi calvario he tenido que sufrir y soportar muchas decepciones, muchas injurias y muchas ingratitudes de aquellos que no supieron comprender ni la lealtad de mis sentimientos ni la honrada alteza de mis miras.—Esto, sin embargo, nada significa, pues sólo a mi me atañe; (...) pues a mi edad y con mis sufrimientos, ya no tengo otra ambición que la de terminar mis días como hombre honrado sirviendo mi patria, lo primero de todo, a mi partido y a mis amigos».

[Ms. 370/41]

Víctor Balaguer va canviant d'assessors/confidants amb el pas del temps i és ben possible que actuï en funció de la seva intuïció o reflexió, però, en realitat, només s'apropa a aquells que li confirmen coincidència amb el seu pensament. El seguiment atent d'aquestes relacions ajudaria a visualitzar la seva adaptació ideològica.

POLÍTICA DE PARTIT

En general i molt especialment durant el 1869, parla el líder polític *«levanten Vs. el espíritu público. Saldremos bien del conflicto que atravesamos.»* [6900719] Tot just encetat el 1870 *«Para las [elecciones] ordinarias Vd. ocupará mi puesto en Manresa pues yo pienso presentarme para el Senado»* [7000020]. Al

març caldrà superar algunes crisis: *«Un rompimiento completo con la Unión Liberal no es conveniente. Hay que aprovechar algunos elementos de ella y atraérmolos».* [7000329]

La política fascina Balaguer i malgrat la migradesa d'informació, algunes de les respostes (també les que dicta al secretari i que aquí hem obviat) denoten la passió i la capacitat de gestionar i controlar totes les tecles i estratègies. Superat el període revolucionari, Balaguer que vol el control del partit, demana i rep informes de tot ordre, la qual cosa l'acabarà convertint en una figura clau per als liberals espanyols i catalans. Quan cal sap imposar la seva autoritat. El febrer de 1872 es mostra inflexible davant el procediment per al nomenament de candidats: *«Como presidente del comité...»* [7200337] només pot donar suport a les candidatures aprovades als comitès de districte. Són mesos difícils amb els habituals problemes amb els candidats: *«Se dan pues instrucciones terminantes y a la lucha».* [7200658]

El desembre de 1875, Balaguer mostra les cartes:

“Así que Vs. los hayan acordado [els candidats], escribiremos a todos, mandaremos circulares, pondremos en movimiento y en juego todo lo que tenga que poner. Falta aquí acordar retraimiento o la lucha, y creo que será lo segundo, estoy seguro. En seguida es preciso que la Junta Directiva dé esa señal a los candidatos de cada distrito y todos trabajaremos”.

[7501096]

L'ESTRATÈGIA

Víctor Balaguer actua sempre segons el paper que li correspon en cada ocasió. Aplica

una estratègia diferent segons actuï com a responsable de partit o com a governant. Moltes de les respostes balaguerianes posen al descobert accions rutinàries de l'activitat política que sovint freguen l'anècdota. D'altres, però, ens descobreixen estratègies que, evidentment, no poden recollir ni la premsa ni el diari de sessions: negociacions prèvies a votacions, represàlies, etc. També és a les respostes que afloren procediments d'influència damunt els diputats freqüents aleshores (i ara) com les aportacions argumentals procedents de persones properes o òrgans de pressió. Les reaccions que deixa anotades delaten les prioritats del nostre protagonista. Hi ha força cartes amb suggeriments polítics davant discussió de lleis, especialment durant l'any 1869. És a través d'aquest apartat i el dedicat a les recomanacions i favors que podem detectar la densitat i l'abast de la xarxa de relacions polítiques.

Sovint la resposta a una demanda de recomanació ens ajuda a configurar la imatge que projecta en benefici propi. És a dir, mostrant-se amb una gran dosi de servitud a l'amic i potencial elector. Algun exemple: «*La recomendacion que V. me hace será atendida, por mi á lo menos, y entregaré hoy una nota al ministro de Gracia y Justicia. Gracias por su benévola carta. En el seno de la Junta Directiva defiendo ideas de la unión, etc.*» [6900605]

Evidentment, l'any 1869 és clau per a la seva carrera política i li caldrà aplicar un pla complex i ben travat que passi pel benefici d'amics i fidels i també per difondre el seu missatge mitjançant tots els mecanismes que tenia a l'abast, el principal dels quals és la premsa amiga i en segon terme les cartes que enviava i que, com solia ser habitual, es llegien en tertúlies més o menys públiques. Pel que fa

a la consolidació de la xarxa de relacions serà mitjançant la resolució favorable de recomanacions i demandes de favors que podrà situar estratègicament els seus peons. Una pràctica, d'altra banda, que iniciada aquests anys no abandonarà mai més i a la qual la majoria dels seus seguidors s'hi avindran, sovint a contracor, quan la missió els dur a canviar de ciutat o fins i tot desplaçar-se a Cuba. És a dir, configurar una xarxa de relacions i sobretot d'informadors que posin en solfa les seves instruccions pràctiques i de contingut polític. No serà un afer exempt de dificultats que sabrà salvar amb gran habilitat com veurem. Un dels moments clau del procés és el mes d'abril de 1869. «*He hecho cuanto he podido por (...), mas de lo que os podeis imaginar pero se tropiezan de veras y realmente con grandes obstáculos (...) Muy reservada y muy secretamente os diré que no se tocará por ahora de San Feliu gracias a mi, pero si hay que tocarle se le deja cesante.*» [6900657] D'aquí la importància de mantenir la discreció. Algunes cartes ens permeten suposar una relació discreta. En aquest any 1869, alguns corresponents reben respostes com aquesta: «*Recibo con gusto sus cartas y todas las doy a leer a D. Juan*». Són corresponents als quals, de tant en tant, els respon directament i només anota «*Contestada*», com veurem.

No és cap novetat que en política la premsa és usada per finalitats polítiques. El desembre de 1869, per exemple, i en benefici de La América, no té inconvenient en convidar un redactor de *La Voz de Cuba* a col·laborar-hi per treure'n com a contrapartida allò que realment anhela: «*Ayúdeme a propagar la subscripción*» de La América. [6903581] El gener de 1873 el *Diario de Villanueva* és a plena

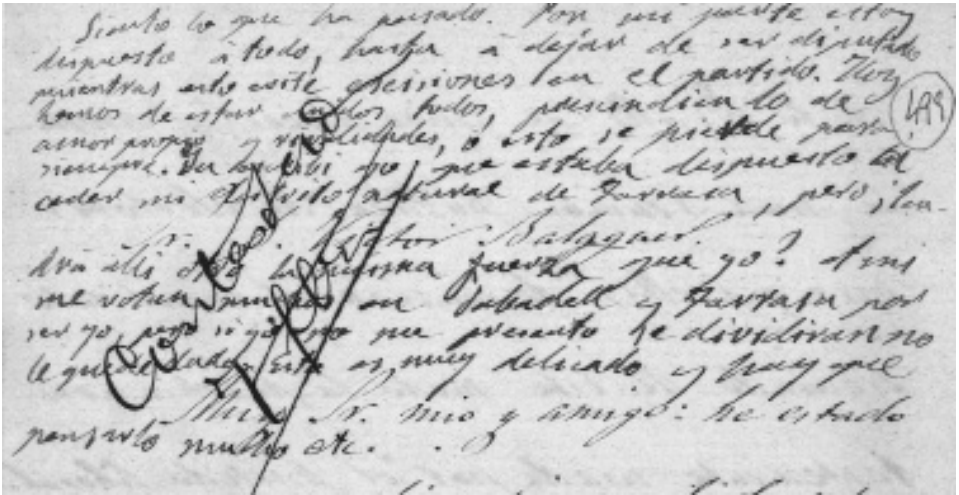
disposició de Víctor Balaguer amb l'anònim col·laboració de Josep Coroleu, que escriu sota pseudònim. [7300062]

Però una de les estratègies polítiques que més rèdit li va donar fou el seu marcat i hàbil possibilisme. En cada ocasió sabia trobar l'esclatxa que el mantenia viu en l'escomesa. El març de 1870 responia així a una llarga reflexió entorn el paper dels partits. «*Venga la adhesión. No por haberse roto la conciliación se separan los unionistas. Comprenden su posición y con verdadero patriotismo estaran a nuestro lado. Las circunstancias lo han traído así. No estamos ya aliados con ellos, pero somos amigos. Hay que obrar con energía, pero también con tacto y con prudencia.*» [7001135] Molts anys després, el gener de 1879, davant el risc del vot contrari de dos parlamentaris al projecte de tren de Sant Joan de les Abadesses, planteja la necessitat de forçar Cànovas perquè doni instruccions en la direcció que els interessa. Assegura que ell ja ho fa i que la resta han de treballar per fer públics «*todos los títulos y méritos de que V. me habla insistiendo cerca de estos dos señores por medio de cartas, de influencias, recomendaciones, de amigos, de autoridades, de diputados, de sociedades, de todos.*» [7900017]

Serà després de la mort de Prim i un cop salvat el desconcert del xoc inicial, quan s'aplicarà en aquesta estratègia. El llegat de Prim es convertirà en argument de pes per obtenir benefici polític per a ell i per al partit. Balaguer se situa en primera línia a disposició de la causa progressista. Ell sap, i ho manifesta públicament, que ha d'encapçalar l'oposició, la qual cosa significa que el seu nom en les llistes electorals és la principal garantia d'èxit. És per això que el gener de 1871 calibra la possibilitat de presentar-se simultà-

niament pel primer districte de Barcelona i també pel de Terrassa i decidir després quin dels dos cedirà a un company, sempre que el comitè ho aprovi. Un comitè que debatrà sota la pressió i influència del seu principal benefactor i líder. És a dir, utilitza la seva "fama" en benefici del partit i el seu prestigi en el dels amics del partit. [7100198] Les coses es van aclarint i al febrer indica al secretari que escrigui a un seguit de coreligionaris perquè forcin el comitè a demanar que Víctor Balaguer es presenti per Barcelona. Ell assegura que vol mantenir-se'n al marge i tot seguit assegura que la demanda de presentar-se pel districte primer li suposaria un honor perquè ha treballat molt per Barcelona (i enumera en què: FFCC de França, línia de vapors, rebaixes de contribucions per als gremis, el port, els terrenys de la Ciutadella...) «*y que esto [la candidatura] pagaría todos mis trabajos.*» Hàbilment, però, afegeix que no vol ser motiu de discòrdia. [7100450]

A partir del gener de 1871 les consignes són ben clares quan fa de Prim sinònim de liberalisme i la tria de la dinastia dels Savoia ho ratifica, i inicia la construcció del relat: l'associació de liberalisme amb la corona italiana, és a dir, definir-la com a «*dinastia liberal.*» [7100055] «*Hay que agruparnos alrededor de la buena bandera y dinastía, inspirándonos en el recuerdo de Prim.*» [7100013] O bé «*... Hay que unirse los partidos revolucionarios, agruparse entorno de la dinastía, etc.*» [7100032] L'estratègia que el prepara per a governar: unió entorn el rei i planificació de les eleccions. «*Las próximas elecciones han de ser de plebiscito. Todo depende de ello.*» [7100064]. Després, tot ja ve rodat: «*hablarle del rey, y de la unión, y de las elecciones.*» [7100080]

l Davant la tria de candidats a les eleccions fa valdre el seu pes polític. (1871)

Guanyar les eleccions implica vetllar pels interessos del districte i ell, que no té garantit el resultat, mostra una gran fermesa en la concessió de la carretera de les costes del Garraf com a promesa electoral, la qual cosa s'hauria d'interpretar com la consolidació del Balaguer que, amb capacitat per fidelitzar el seu electorat, està a punt de liderar la defensa dels interessos catalans davant la Diputació catalana. «*Por lo que toca a la carretera, yo les aseguro que se hará. (...) no lo quiero hacer cuestión electoral porque aunque no saliese yo diputado, yo les haré la carretera.*» [7100747] Parem atenció a la reiteració del yo. Fer visible el mapa de la xarxa de relacions personals i sobretot les politicoeconòmiques ajudaria a comprendre que el grau d'influència de Víctor Balaguer depassa el que es pot intuir a ull nu. Les eines informàtiques seran el nostre millor aliat.

El 1876 Balaguer ja és el polític complet amb capacitat d'ordenar i planificar amb contundència. Ho demostra amb la resposta que dona a un dels homes forts de

Tarragona vinculat als negocis ferroviaris quan intenta abandonar la causa balagueriana. Els arguments, claríssims, freguen el xantatge quan li assegura que tant ell com Sagasta han donat instruccions clares perquè tot el sector vinculat al tren el votin. Acaba deixant ben clar que «*Pasadas ya las cosas, no tengo inconveniente en decirlo, como cuestión de amigos, no para inducirle a V. que se venga a nuestras filas. Demasiado que por necesidad tendrá V. que venirse á ellas.*» Tot seguit li recorda que la independència no és possible en els polítics. [7600251]

GOVERNANT

No cal repetir-ho, la xarxa de relacions balaguerianes està estretament lligada a l'administració dels seus interessos. «*Me conviene mucho que lo haga V. así.*» [6900681] Les primeres traces del governant apareixen després de la revolució de setembre de 1868, al desembre: «*Arañó, Batista, Cisternes, de Antonio, Federico Nicolau para la Junta del Puerto.*» [6800732] Molts d'aquests noms tindran anys més tard un paper clau en òrgans de poder econòmic a Catalunya.

Les respostes també ens delaten les dificultats de Balaguer davant la defensa dels interessos liberals, probablement perquè es combinaven amb els de la industrialitzada Catalunya. L'abril de 1869 es queixa que «*Todo se conjura contra los liberales. (...) Alguien hay que recomienda lo contrario que yo, y he tenido que luchar mucho*», [6900621] o bé quan no pot obtenir el que demana «*no por falta de interés, sino porque D. Laureano Figuerola está poco deferente con los diputados catalanes.*» [6900771] Són frases com aquesta les que ajuden a resseguir el seu posicionament polític a Madrid que devia ser molest per a algun sector. Paral·lelament no abandona la lluita per a la construcció de la nova mentalitat social: «*Es preciso ir acostumbrando al pueblo a los derechos individuales. A algunos la libertad les deslumbra, como al que ha estado mucho tiempo a oscuras, las luz del sol, pero se iran acostumbrando.*» [7000371] «*Los abusos de la libertad hay que combatirlos con la libertad misma.*» [7000475]

Serà durant el debat entorn l'elecció del cap d'Estat quan haurà de vetllar per la unitat d'acció al si del partit i evitar l'abandonament impacient dels progressistes

“Aquí los progresistas y demócratas estamos perfectamente unidos. No crea V. nada de lo que dicen los periódicos. No saben lo que pasa.— Seguridad absoluta que no viene Montpensier. Seguridad absoluta de la unión de los progresistas y demócratas. Seguridad absoluta de un directorio y un ministerio así que se haya votado la reforma monárquica. Los periódicos moderados me atacan por mi actitud en la cámara, pero la Reforma y los periódicos progresistas me defienden y me apoyan”. [6900828]

Don Víctor ha de treballar en un doble front, a la cambra i dins el partit:

“... no lo hay [el motiu] para tomar resoluciones que luego podrían pesarnos. ... Se les ha contado a Vs. mal lo que pasó en la presidencia de las Cortes (...) y en la reunión del Senado (á la que yo asistí, tambien). No es cierto que Serrano dijese ‘Montpensier o república’. Dijo que él creía a Montpensier mejor candidato, pero que aceptaría el que proclamase la mayoría.— Ahora bien el candidato de la mayoría continua siendo la Unión Ibérica con D. Fernando o D. Luís, y esto es lo que será. — La idea es votar la forma monárquica. Votada que sea, constituir un poder ejecutivo y un Ministerio de empuje. En seguida pensar en el candidato, y para eso tenemos tiempo. No se alarmen Vs., todo irá bien. Patriotismo y la cosa se resolverá.” [6900852]

Ara bé, a l'octubre, «*La candidatura de Montpensier no cuaja aquí ... El que tiene más posibilidades es el Duque de Génova.*» [6902926]

La riquesa i varietat d'opinions i proposicions de les respostes de 1870 reflecteix a la perfecció la fragilitat de la decisió: «*Pronto quedará constituido el país. Lo que falta es un monarca porque nadie quiere serlo en este país.*» [7000325] És per això que Balaguer es posicionarà a favor de donar poders al regent [7000554]. Un posicionament que provoca malentesos: «*Yo no he prometido votar a Espartero (...) lo que dije (...) es no votar a Montpensier*» [7000569] Això ho deia al juny, però al juliol «*Renunció D. Leopoldo y no hemos quedado sin rey. A otra.*» [7000698] i la solució es vincula al conflicte europeu perquè «*Estamos esperando los acontecimientos (...) Si vence Prússia, Leopoldo será rey de*

España, si vence Francia hay que buscar una solución.» [7000736]. Al novembre, tot havia canviat: «*Ya está elegido el rey. Necesitamos ahora el patriotismo y el concurso de todos los liberales para inaugurar una época de paz y orden.*» [7001034]

Hem d'insistir una vegada més que les cartes, en general, però molt especialment les dels líders polítics, eren un dels mitjans més eficaços per difondre notícies i opinions. Balaguer pretén això justament; que siguin llegides en tertúlies i reunions.

L'altre pilar de les reivindicacions balaguerianes és el proteccionisme que apareix amb força a partir de l'abril de 1869 al costat de Bosch i Labrús: «*Dispuesto a todo en favor de la causa proteccionista.*» [6900829] La iniciativa a Catalunya serà forta i es farà fins i tot una manifestació que l'amoïna i desaprova perquè, entre altres coses «*No es el medio. Si se continua así, Montpensier será ministro eterno.*» [6900855] Per forçar les coses s'envia un fullet pro proteccionisme als diputats que rep el suport dels valencians i d'uns quants de la minoria republicana. «*Por mi parte me estoy batiendo palmo a palmo con Figuerola a quien acoso cueste la cartera su tenacidad.*» [6900623]

Com a governant sovint es troba enmig de dualitats difícils de resoldre: la de fidelitat d'amistat i la de la fidelitat política, que no sempre poden coincidir. Això és el que traspua la resposta de l'agost de 1870 adreçada al pare d'un amic que ha rebutjat una condecoració com a regidor municipal, enfadat, a més, amb Prim. «*No debiera V. haber renunciado a la encomienda. Le honra a V., pero no debería haberlo hecho. Lo siento. No guarde V. rencor al general, que le quiere a V.*

bien y de veras. (...) él sabia que en aquella selecciones íbamos a perder y no quiso tomar interés directo por ningún amigo. Deseo verle y abrazarle...» [7001152] Aquesta situació es repeteix amb relativa freqüència i en aquests anys també haurà de justificar determinades decisions de Sagasta.

Com hem remarcat més amunt una de les grans habilitats polítiques de Víctor Balaguer és mantenir posicions ambigües que es faran més i més freqüents un cop assumides les responsabilitats del governant. Fins i tot hi apareixen quan s'adreça a un gran amic i figura clau en la biografia de Víctor Balaguer: Miquel Elias. Hi té plena confiança i de les seves cartes se n'obtenen informacions importants de tot ordre. El dia 7 de gener de 1871, Elias es mostra convençut que Víctor Balaguer ha de substituir Madoz, mort a Gènova durant l'expedició per acompanyar el nou rei Amadeu, i que s'ha de convertir en l'home fort de Catalunya. Elias situa Víctor Balaguer com a pivot per a la defensa dels interessos polítics i econòmics de Catalunya, per això i enmig d'altres propostes polítiques, li acaba demanant informació del contingut de l'entrevista que ha tingut amb el rei, amb Catalunya com a tema central. Balaguer, en canvi, no li respon directament com solia fer, sinó a través del secretari: «*Una carta hablando de Prim, del rey, de las próximas elecciones, de unión de los partidos, etc. etc.*» [7100051] Que aquest era un tema que desvetllava un cert interès ho demostra que altres corresponents també li demanen aquesta informació. En canvi, no sembla que hi respongui. Aplica el clixé habitual sense més explicacions: «*El rey es persona que vale, etc.*» [7100088] o la més expansiva de l'estil «*... Me alegro que el*

rey comienze a crearse simpatías. Es un joven noble, generoso, hidalgo, de altísima cualidades y brillantes dotes. Se hará apreciar, créalo V., y tenemos lo que necesitamos. Prepárese para las elecciones. Estas van a ser un plebiscito de confirmación de los hechos por las constituyentes. De ello depende todo.» [7100058] La indústria, política a la qual es refereix la carta.

És a causa de la tendència a l'ambigüitat que prefereix el tracte privat més que no pas la contundència: «*Reservado. [...] Por Dios hoy mas que nunca se necesitan hombres como V. etc ... Dígame en reserva quienes son los administradores de Tárrega y Balaguer (...) El Gbnor. supone que son federales. Reservadamente dígame V. que hay de cierto.*» [7100256] Els períodes electorals, més delicats de gestionar, seran els pocs en què Balaguer jugarà fort la basa de líder polític: «*Dígame quien es el que se ha de nombrar y veré de arreglarlo.*» [7100295] O bé «*De esto me encargo yo.*» [7100352] Durant la confecció de les llista de candidats el veurem en plena acció «*Yo estoy telegrafíandome todo el día con Ferratges,*» [7100324] o bé escrivint a d'altres companys una carta-circular en la qual planifica l'estratègia de convenciment i relaciona els elements a qui cal convèncer: governadors, diputats, etc. [7100337] Tanmateix, i malgrat que les campanyes puguin ser molt tenses i li calgui adoptar un to enèrgic, mai serà agressiu. En les èpoques inicials, però, en alguna ocasió la seva resposta el delata encara com un aprenent. El 1871, «*Se puede hacer esto? (...) El histórico monasterio de Poblet, el Escorial catalán, está medio en ruinas y va desapareciendo. Me dicen que el vigilante que hay...*» [7100689] o la de 1872 «*Díaz, ¿porqué dejé yo cesante*

á este señor Buil, siendo ministro?» [7200885]

En algunes ocasions, quan el missatge que rep el disgusta, per exemple davant la dura crítica al governadors civils que li fa Maluquer, tot i mostrar-se enèrgic, no defuig la franquesa i reconeix que de vegades, i malgrat haver fet una forta recomanació, al final «*sale fulero.*» [7100496] En aquest mateix sentit sap combinar la potestat del governant i l'estratègia del gestor del partit i aplica aquell comportament que li és propi quan s'espolsa la responsabilitat d'una recomanació perquè segueix les indicacions del cacic: «*pero luego no se quejen Vs. Desde aquí ponemos los medios para que Vs. ganen las elecciones y Vs. estan empeñados en perderlas.*» [7100756] En d'altres ocasions demana informes precisos per poder assolir el que es proposa, com en el cas de la demanda vilanovina de convertir el seu en districte judicial: «*Remita el número de negocios civiles y causas criminales despachados durante un quinquenio.*» [7201099]

Però si hi ha un aspecte que és reiterat en les respostes de Balaguer i que l'ajuda a construir la seva imatge personal, però que, tanmateix, conté una gran dosi de veritat, és el de les dificultats per exercir plenament els seus criteris ideològics o les seves influències: el juny de 1874 respon que «*he tenido que sostener una batalla con el oficial que no quería entender razón, me ha sido preciso acudir al ministro primero y después al duque de la Torre...*», [7101167] o bé l'octubre de 1876 quan, arran d'una recomanació, creu que només amb la complicitat dels diputats la podrà aconseguir perquè «*Al fin y al cabo, amigo mio, a mi me ven contagiado de la lepra revolucionaria, y les es duro servirme si el servicio es para mi solo.*» [7600993]

INFORMES I FAVORS

Entrem de ple en un dels aspectes més importants per al benefici polític de Víctor Balaguer: el dels favors. A l'epistolari és un percentatge elevadíssim però petit quant a les respostes hològrafes de Víctor Balaguer. La mostra que ve a continuació combinada amb d'altres que es presenten escampades en altres apartats d'aquest article són prou eloqüents. També és aquest un terreny adobat per a la seva imatge d'home bondadós i servicial amb els amics i fidels. Sap distribuir informació i donar unes possibilitats de solució que poden abastar també el favors literaris o bibliogràfics, procurant ressenyes de llibres d'amics i coneguts a les revistes que té més properes. [6900842] Quan no li és possible concedir es disculpa procurant, això sí, fer notar les moltes dificultats: «*Me he llegado a indisponer con el director (...) La estación [de correus] de París hubiera costado menos pasos que esa dichosa administración...*», [6900785] o bé «*Soy verdaderamente desgraciado en todo lo que recomiendo.*» [6900685] No només ha de lluitar contra altres diputats espanyols, sinó que rivalitza amb companys de files per obtenir favors [6903332].

Durant els primers anys de compromís governamental, trobarà en l'excés de feina, d'ell i dels ministres, l'excusa perfecta per justificar endarreriments no desitjats ja «*que de nada hacen caso. (...) Esto es morir. Aquí todos estamos mareados*». La majoria de les respostes localitzades escrites de la seva mà gairebé mai són respostes negatives. El juliol de 1871 araran d'una reclamació d'una recomanació feta pel pare de Miquel Utrillo, amb qui Víctor Balaguer havia compartit exili, exhibeix fidelitat: «*Por Rich he trabajado más de lo que*

puede V. figurarse. [...] Vengo trabajando en su asunto dos años, pero nada pude conseguir del general Prim como nada de Serrano. Parece que se oponen ciertas leyes reglamentarias, que echan al traste con todo lo que hacemos.» [7102264] Només esporàdicament se n'escapa alguna de positiva quan la persona té una influència més gran, com la del periodista Morayta, l'agost de 1869 «*Contestada dándole el empleo que pide.*» [6903718] D'altres, delaten el sistema de concessió «*en confianza... Prim me ha dicho que dejase cesante a su recomendado por republicano e inepto... Se lo anticipo reservadamente.*» [6903367] o d'altres més explícites: «*Porque D. Juan no quiere.*» [6903478]

Però en la tipologia de sol·licitud de favors també s'han d'incloure els culturals com ara la recuperació arquitectònica, els literats o la distribució de llibres. Quan el novembre de 1869 comencen a treure el nas els artistes s'aprecia, encara, una certa falta de confiança en ell mateix o en l'artista: «*Mándele una carta para el Sr. Mirambell de simple recomendación.*» [6903049] El 1870 intervé en la recuperació del monestir de les monges benedictines sense resultats positius, [7001153] i al novembre davant la demanda de distribució d'un llibre mitjançant el diari *La América*, «*Que mande 500 ejemplares.*» [7001167]. Tot i que no queda clar en la resposta, al juny de 1880 Víctor Balaguer ha de lliurar un informe sobre una obra d'un amic seu per a la possible adquisició per part de les Corts. «*[el libro] lo tengo yo, junto con el de [...] muchas obras, para dar cuenta [...] el día que se reuna la comisión de gobierno interior (...) Sólo confidencialmente me adelanté a decíselo a V.*» [8000420] I, per descomptat,

la repartició de condecoracions: «¿*Qué cruz quieres que se te mande por lo que has hecho?*» [7100086] Serà durant l'any 1880 quan novament ha de denegar més favors perquè coincideix amb el període de trencament polític amb Sagasta i li cal consolidar i fins i tot reconstruir la xarxa d'influències.

CONTESTADA

Molt sovint al capdamunt de la carta hi apareix una sola paraula: «*Contestada*» escrita pel secretari. De tant en tant és Balaguer mateix qui l'escriu. Un recompte aproximat (inicialment no es va considerar) ens dóna 237 cartes que representen el 16,80% de totes les respostes hològrafes. Aquestes, justament, són importants de tenir-les en compte per poder discernir a qui anaven adreçades iquina era la qüestió tractada tan discretament. D'aquesta manera Balaguer podia donar instruccions directes sense passar per intermediaris o fer apreciacions personals que no volia que es fessin públiques. La distribució per anys és la següent: 1869 amb 39 cartes és el 16,45%; 1870 amb 155, el 65,40%; 1871 i 1874 amb 2 respectivament són el 0,84%; 1876, amb 23 i 9,70%; de 1877 a 1879, cap i 1880 amb 8 cartes, el 3,37%.

Tot i que no és el lloc que hi correspon, cal tenir en compte que a partir de 1875 el seu secretari anotava «C. p^a D. V.» És a dir, «*Contestada por don Víctor*», que s'afegirien a aquest grup.

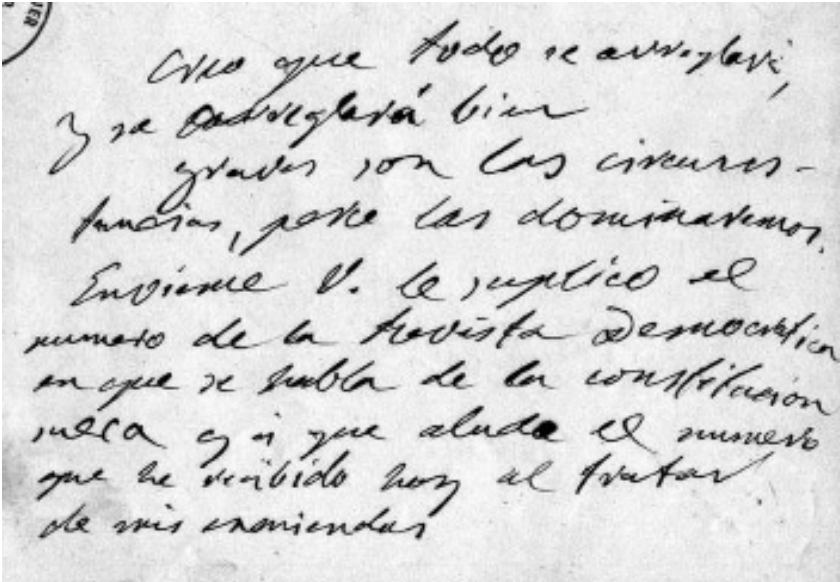
TUTEIG

No és un indicador de gaire cosa, però sí un senyal de la gradació de preferències a l'hora de concedir favors. Hi ha determinats amics als quals no abandona mai. Novament ens trobem amb què la major part de les respos-

tes balaguerianes en les quals tuteja els amics corresponen als anys 1869 i 1870. Les temàtiques, diverses.

Alguns dels noms són Josep Oriol Mestres: «*he dado tu carta al ministro de Fomento.— Por mi parte, dispuesto a todo en vuestro obsequio.*» [6903682]. Francesc Targarona: «*No me olvido ni me olvidaré jamás de ti. Si hay hombre que haya prestado servicios verdaderos eres tu.*» [6903417] Antoni M. Fontanals de Vilafranca del Penedès: «*Gracias por todos los afectos. Dadme noticias vuestras. Me intereso mucho por vos y con motivo de los acontecimientos de Cataluña he pasado gran cuidado por vos. Os aprecio de todas, todas veras.*» [6902496]. A José Pagès «*La presión de los diputados y de los mismos ministros es tal que no puedes figurarte.*» [6902551] Però segons com l'amistat pots ser un escull, com reconeix a Rafael Verdugo «*Varias veces le he pedido a D. Juan, como te consta, lo que deseas. Volveré a pedirlo y lo haré con interés, pero quizá por lo mismo que somos demasiados amigos, me complace poco.*» [6902552].

Però Joaquin Helguero, amb qui havia compartit les primeres experiències literàries de joventut, destaca per damunt dels altres amb petites confidències. Durant els anys 1870 i 1871 treballarà intensament per mantenir-lo en bona posició. «*Ya sabes y te consta de que modo me intereso. D. Nicolás y Moret me prometieron que mientras no se te nombre gobernador, te quedarás en Barcelona.*» [7001131]. A l'abril, «*He hablado muchas veces a Rivero, y la prueba es que continuas ahí. Aprovecharé la primera ocasión que se presente para empujarte, no lo dudes. Ha hablado de tí a Corcuera y le he dicho quien eres y lo que yo te estimo. A no ser esto te hubieran sacrificado ahora.*» [7001138] Amb Miquel Elias, amb qui l'unia

l Durant el debat entorn la Constitució de 1869, acceptava tota mena d'informacions de suport

una llarga estretíssima amistat i correspon-
 dència, el tuteig, sorprenentment, no es
 mantindrà en el temps.

Hem de recordar que el 1869 és un any de-
 finitiu en la biografia política de Balaguer.
 La resposta que ve a continuació ens per-
 met exemplificar una manera de fer que es
 repeteix amb algunes altres persones. Du-
 rant una temporada i coincidint amb algun
 interès personal, Balaguer es relaciona amb
 molta familiaritat amb els corresponsals.
 Posteriorment i resolta la qüestió principal,
 aquestes persones passen a un segon grau i,
 malgrat ser tractats amb deferència, deixen
 de rebre els favors que en un primer moment
 havien obtingut o se'ls havia promès. Un cas
 paradigmàtic és el de Ramon de Valladares,
 que durant aquests anys constituents treba-
 llà intensament des d'Itàlia sota la tutela de
 Víctor Balaguer. Anys més tard caurà en un
 oblit que l'afectat mai no acabarà d'entendre

i a qui, amb un punt de cinisme, pot dir-li:
 «No comprendo como no recibes mis cartas»,
 [7000065] quan podem comprovar que so-
 vint no li responia.

Com ja hem vist en altres ocasions, algunes
 respostes mostren amb claredat l'actuació de
 l'administració d'aquell moment:

*“Te han llenado la cabeza. No es verdad que se
 haya pensado en negativo, muy al contrario. El
 decreto que saldrá dentro de dos o tres dias des-
 vanecerá este error. No es verdad tampoco que se
 den credenciales para correos fuera de plantilla y
 menos fuera de presupuestos. La partida del pre-
 supuesto irá como tu propones porque estaba ya
 decidio así. El expediente de Martínez resuelto.
 La gratificación imposible.”* [7100420]

El novembre de 1872 una resposta a Francesc
 Targarona de la qual no s'acaba de distingir
 a qui es refereix, ens serveix com a paradig-

ma del seu compromís amb els amics. «*He cumplido con un deber sagrado defendiendo a amigos que no pueden defenderse. El ataque fue bravo, más que por lo que se dijo, por las reticencias que se usaron. Cumplí pues con mi deber, y con él cumpliré siempre. Yo no olvidaré jamás, en ocasión alguna, a mi compañero de Avignon y siempre que se le ataque saldré en su defensa.*» [7202788] Provença sempre en l'horitzó balaguerià.

LITERATURA

BIOGRAFIA LITERÀRIA

La primera d'aquest grup correspon al maig de 1869 i remet a l'agraïment per la traducció que Josep Sanmartin, de València, ha fet d'un poema de don Víctor: «*Recibí el ejemplar del Panorama. Leí con mucho gusto la poesía que ha ganado mucho en la traducción. Muchísimas gracias.*» [6900942] Però és també arran d'aquestes respostes que descobrim un retrat seu del qual la biblioteca, malgrat el que es pot deduir del text, no en té cap exemplar i que forma part de l'orla de diputats de les Corts Constituents de 1869. La imatge, digitalitzada, es pot consultar al catàleg de la Biblioteca Nacional de Espanya. <http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000037165>. Però Balaguer a l'octubre de 1869, en respondre, inclou una dada biogràfica curiosa que evidencia la situació econòmica amb què vivia quan el llibreter Suarez de Madrid li ofereix la possibilitat de comprar un bon nombre d'exemplars de l'esmentat retrat: «*Si estuviese en otra posición, me quedaría con todos. Hoy no me lo permiten mis facultades. Lo que se podría hacer es escribir a los editores Bastinos calle [falta un fragment] Verdaguier (Rambla), Manero [...] de Barcelona haciéndoles [...] proposición y me parece [...] tomaran*

ejemplares.» [6902879] Aquella, realment no era una bona època per a ell i per això, al gener de 1870 ha de dir que «*para vivir me he tenido que poner al frente de La América.*» [7000057]

Poques notícies més apareixen entorn la seva biografia literària. L'agost de 1879 quan el corresponsal es queixa que Balaguer hagi recomanat —per algun afer que desconeixem— l'editor Dorregaray respon que «*porque se trata de mi editor (...) No protegeré nunca a nadie que oiga cosas contrarias a la razón, a la justicia y al derecho. (...) Yo cumpro con la amistad que al Sr. Dorregaray me une recomendando sus asuntos, siempre dentro de la más estricta justicia, a mis amigos, pero estos cumplan también conmigo no haciendo más que justicia y con esto basta, y esto les agradezco.*» [7900088] La imatge d'home just segueix el mateix model que s'ha vist en la biografia política.

A través de les respostes també podem saber alguns dels seus interessos lectors. L'agost de 1879 rep el volum del darrer certamen celebrat per l'Associació Literària de Girona: «*Recibí el tomo, que me hacía falta, y que ha llegado oportunamente. Le ruego que en cambio me haga el favor de aceptar el libro que le envío como un recuerdo.*» [7900634]

El juny de 1880, arran de la convocatòria dels Jocs Florals a València, la premsa publica la relació de regals i la dels seus donants. Es dedueix que, a la notícia, no constava que Víctor Balaguer regalava una copa. Molest, es queixa: «*En cuanto vi el suelto de la Correspondencia [de España] me quejé y mandé otro escrito por mi mismo que no se puso en seguida por lo mucho que distraen las cosas políticas, pero que creo debe salir hoy. -- No fue efecto de otra cosa la falta que de la lijereza con que*

hoy escriben los periódicos.» [8000681] Mesos abans havia mort Boix: «... *gran pérdida es la de Boix y crea que me ha inspirado un vivo pesar.»* [8000202]

RELACIONES LITERÀRIES

Es tracta d'un grup de respostes força heterogènies que només tenen en comú algun vincle literari entre el corresponsal i Víctor Balaguer, com ara lliurement de llibres, dedicatòries i algun favor. Un dels autors a qui va protegir en qüestions no només literàries fou Frederic Soler. El juliol de 1869 tot i les dificultats que don Víctor té per fer recomanacions, s'obliga a un darrer intent: «*El ministro de la guerra me ha negado una tras otra cinco peticiones que le he hecho en igual sentido que la que me pide. Estaba decidido a no pedirle nada mas (...) pues hasta me negó la de mi cuñado, pero lo haré por V. aunque dudo sacar provecho.*» [6901794] No se'n devia sortir perquè, el gener de 1871, novament Balaguer engega un procés de recomanació de Pitarra: «*De los hombres como V. no me olvido yo nunca. Disponga siempre de mi en todo y para todo.*» [7100077] Però la interferència del germà de Frederic complica una mica més la situació i se'n queixa: «*He hecho en este asunto más de lo que pueda V. imaginarse, y creo que tiene V. prueba de ello. Quien estuvo a punto de echarlo a perder fue V. mismo, porque V. obedeciendo a compromisos políticos, que yo el primero respeto y comprendo, ha tenido necesidad de ponerse en frente del gobierno. Esto ha hecho algun daño a su hermano, pero creo que todo lo he dejado ya corriente segun ya habrá visto. Las ordenes deben haber corrido ya.*» [7100433] Balaguer, en aquesta resposta, deixa ben clar que, malgrat governar el partit adversari i només si actua amb extre-

ma diplomàcia, té capacitat per aconseguir algun favor.

Durant el 1870 el trobarem cartejant-se amb Emília Serrano, la baronessa de Wilson, que col·labora a *La América* o donant referències de la seva relació amb Stuart Mill de qui, en resposta a una de Bergnes de las Casas, diu: «*Escribo a Stuart Mill diciéndole que V. traduce su obra (...) Stuart Mill es gran amigo mio, hemos vivido juntos en Avignon donde tiene una casa de campo para el verano.*» [7000151]

Altres cartes mostren la mena de relació personal que dispensava. L'agost de 1869 el feliç Charles de Tourtoulon li demana ajuda per poder difondre la *Revue des langues romanes*. En aquesta ocasió, el rastre de Balaguer no és a la carta mateixa sinó en l'esborrany de la resposta completa que es conserva adjunta i que comença amb un explícit «*Mr. Charles de Tourtoulon. -- Amigo mio querido.*» [6902449]

El 1876 Balaguer dedica el seu discurs d'ingrés a la Real Academia de la Historia (RAH) a la literatura catalana que, en general és molt ben rebut, però hi ha qui, com Milà de la Roca, en la proposta de cànon balaguerià hi veu mancances que el perjudiquen. Balaguer assegura que «*En cuanto haya una segunda edición de mi discurso enmendaré el error. En efecto, no sabía o no recordé lo del "Padre Arcángel". Siento la falta y la enmendaré.*» [7600231]

El febrer d'aquell mateix any 1876, Bastinos li agraeix l'opinió sobre l'edició del llibre de Vidal i Valenciano *Elocuencia y poesias castellanas* i rep la següent resposta:

“Su carta se ha cruzado con la mía dándole gracias. He leído ya el tomo de la “elocuencia” y espero que vuelvan a promoverse alguna discusión para sostener lo que sostuve y en lo cual me afirmo. Es verdad que podía haber más riqueza de nombres y artículos, como suponen Amador y Escosura, pero los que hay están bien escogidos, excepción hecha de lo mío, por lo cual sin embargo le doy las gracias, habiendo hecho V. perfectamente en suprimir algo.-- Si algún día tenía V. que hacer segunda edición de esta obra, creo sin embargo que sería bueno añadir algunos nombres de prosistas y poetas modernos.--- En mi anterior me tomé la libertad de pedirle á V., una nueva obra, la del Sr. Manjarrés, abusando acaso. Sin embargo haré hablar de ella y de las que V. quiera en algunos periódicos.” [7600254]

El juny de 1880 Rubió i Lluch escrivia *Expedición de los catalanes en Oriente* i s'adreça a Balaguer per demanar-li una mica de pròrroga per uns llibres que li havia prestat. Rubió, a la carta, explica amb cert detall que els llibres en grec modern de la biblioteca particular balagueriana li han servit per escriure entorn els catalans a Orient i també per preparar una conferència sobre la qüestió. Com que no n'ha pogut acabar la traducció a la que s'havia compromès sol·licita poder-los tenir encara a l'estiu. En postdata es compromet a tornar-los-hi a l'hivern. Balaguer respon:

“Tengo muchísimo gusto en que el libro haya podido serle útil, y tendré un vivísimo placer en recibir la obra que V. me anuncia y que ha de ser forzosamente digna de quien lleva el nombre ilustre de V. Yo tendría grande satisfacción en ofrecerle a V. el libro y en que lo guardara como un recuerdo mío. No lo hago porque me

recuerda cierta época de mi vida y porque me fué regalado por un compañero.” [8000422]

Els llibres en qüestió segurament són *Expedición a Romania* i *Historia de la Expedición de Stamatianos* esmentats per Rubió.

El novembre de 1880, Gustav Diercks, des de París, lamentava no haver pogut entrevistar-se amb Víctor Balaguer a Madrid ja que prepara una història de la literatura espanyola en què vol incloure referències a la seva obra: «Siento mucho no haber estado en Madrid. Salí para una excursión política y literaria. Volveré dentro quince días y tendré mucho gusto en que disponga de mi, etc. » [8000841]

Altres, moltes, tenen un caràcter més circumstancial de l'estil «*Acepto la dedicatoria. Es un recuerdo muy grato del tiempo que he pasado en Provenza*». [7001114] I moltes recorren a la falta de temps per esquivar lliuraments d'originals per a publicacions o certàmens. [7800124]

CIRCUMSTANCIALS

Com sol passar amb la majoria de les coses, és important saber qui o què hi ha, però, també, qui o què hi falta. El tipus de resposta que qualifiquem de circumstancial, malgrat que no es refereixi a cap aspecte en concret, té molt d'interès justament perquè ens permet apreciar la gradació de les relacions personals a l'entorn polític, literari o social del nostre protagonista. L'excés de feina és una de les principals justificacions d'aquest tipus de respostes; però no l'única. Balaguer sap quan i per a qui ha de fer excepcions.

Un fet tan rellevant com la mort de Prim serveix de paradigma de com les respostes són un indicador de la proximitat al corresponsal i permet destriar les respostes més circumstancials obre vies per apropar-nos amb més seguretat a les relacions de Víctor Balaguer. Ara bé, també pot passar, però, que sigui justament amb un desconegut amb qui se sincerí: «*A mi [la mort de Prim] me ha tenido desconcertado.*» Però arran l'allau de cartes, dóna instruccions al secretari: «*Por el estilo de las demás, comentando la desgracia y hablándole de las grandes cualidades del rey*» o «*hacer ver lo que vale el rey.*»

Les respostes típus són normalment així: «*Muchas gracias y disponga de mi en lo que se le ocurra y pueda serle útil.*» Indicacions al secretari de l'estil «*Una carta afectuosa. Enterado de lo que V. me dice (sin entrar en más detalles ni decir que), muchas gracias por todo. Me hallarán siempre dispuesto los amigos a todo lo que sea favorable a la causa de la libertad.*» O bé: «*Carta de amigo. En cuanto las Cortes (1869) hayan aprobado el presupuesto me ocuparé del personal*» A mesura que es consolida com a referent polític, les respostes són més distants i sempre en el terreny de l'ambigüitat.

També com a governant discrimina els corresponsals segons els seu interès i, malgrat que no ho podem afirmar taxativament, tot sembla indicar que davant els encàrrecs de favors prioritza els procedents del seu districte, més propers geogràficament, davant d'altres

més allunyats i generalment espanyols. Ara bé, hi ha un petit senyal que pot indicar-nos un tracte diferenciat enmig d'una resposta generalitzada i és quan hi afegeix expressions com «*Creálo V.*» «*de todas veras*» o similar.

CONCLUSIONS

Llegir i agrupar poc més de mil quatre-cents notes autògrafes de Víctor Balaguer ha estat una gosadia pròpia de qui creia que no tindria tal abast. Ha significat, al menys per a mi, descobrir que disposem de més informació directa del fundador de la Biblioteca Museu que no ens pensàvem, la qual cosa vol dir que convé incorporar-les en les reflexions entorn l'il·lustre personatge. Hagués estat molt interessant —com tenia la intenció de fer inicialment— construir una narració a partir de les seves anotacions, però tot i així podem treure'n algunes conclusions, la primera de les quals és la voluntat explícita d'amagar (o preservar) la seva trajectòria fins després de la seva mort. La segona, que contestava directament a qui considerava necessari perquè d'aquesta manera mantenia tensa la fidelitat política, literària i social que es bastia en bona mesura a cops de favors públics i privats. Finalment, ben triades i contextualitzades, algunes respostes aporten informacions que altrament no seria possible obtenir i penso especialment en les que es refereixen a la campanya de recerca d'un nou cap d'Estat l'any 1870. En fi, que el filó de l'epistolari tot just s'ha encetat i espera l'extracció dels millors minerals.